

Sait Çetinođlu: ÇETE GELENEĐİ

Posted on 28/05/2021

Gün geçmiyor ki ortalık çete haberleriyle çalkalanmasın, her çete haberi yeni bir şeymiş gibi, sanki ilk defa cereyan ediyormuş gibi sunuluyor, haber sunucuları bu haberleri verirken hayretten sanki ağızları bir karış açık dilleri tutulmuş gibi naklediyorlar. Rol kesiyorlar. Halbuki tarih boyunca çetelerle o kadar iç içelik var ki, çete teşkil etmeden neredeyse devletin bekası tehlikeye girecek, en önemli işleri çetelere havale edilmeden çözüldüğünü göremiyoruz. Ege ve karadeniz'deki Rumların kırımından, Ermeni Soykırımına, Teşkilat-ı Mahsusa'dan, Umum Alem-i İslam İhtilali Teşkilatı'na ve milli Mücadeleye kadar çetesiz olunmamış, hapishanelerden azılları çıkarıp suçlarının ağırlığına göre rütbe de verilmiş, başlarına subaylar vererek alaylar teşkil edilmiş, Yüzbaşı Yakup Cemillerin, Albay Kasap Osmanların, Parti Pehlivanların, Çerkez Ahmetlerin, Topal Osmanların, Hamidiye Alayları[1], İttihat ve Terakki ve Teşkilat-ı Mahsusa geleneğinden geliniyor. Abdülhamit'ten İttihat ve Terakkiye ondan Cumhuriyete kadar çetelerin istihdamına dair yasal! zeminler hazırlanmakta hiç tereddüt edilmemiştir. Burada *rutin*'i bir kez daha gözden geçirmekte fayda vardır.

Mete Tunçay bir çalışmasında rastladığı belge karşısında şaşkınlığını şöyle ifade etmektedir; "Albay 'Kasap' Osman'la ilgili bir çalışma yaparken, 4 Mart 1915 tarihli bir Kanun-u Muvakkat metni görmüştüm. Bu yasa, Harbiye Nezareti'nin, hapishanelerdeki mahkûm ve mevküflardan, haklarındaki hükmü ya da koğuşturmayı erteleyerek ve sadıkane hizmet ederlerse af edileceklerini vaad ederek asker almasını olanaklı kılıyordu. ["Ankara İstiklâl Mahkemesinde Bir Heyet-i Fesadiye Davası ve Kuva-yı Milliye," Birikim Sayı 33 (Kasım 1977)] Bunlar, genellikle kuva-yı tedbiye (cezalandırma) birliklerinde kullanılmıştır. Ben o vakte kadar böyle şeylerin Hollywood filmlerinin fantezileri olduğunu sanıyor ve bu uygulamanın hayli evrensel olduğunu ve Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlıların başlattığı

böyle feci bir uygulamanın Millî Mücadelede de devam ettiğini bilmiyordum. Osman Bey bir belgede, 101 seneye mahkûm katilleri subay, 15 yıllıkları çavuş, 5 yıllıkları da nefer olarak atadığını açıklamıştır. Geçici yasanın tarihine[2] bakarak, Ermeni Kıyımında bu birliklerin de, Balkan muhacirleri, Çerkez çeteleri ve yerel Kürt eşkiyalarının yanısıra kullanıldıklarını tahmin edebiliriz.”[3]

Osman Beyin yukarıda sözü edilen rütbelendirmesi 9 Ağustos 1340(1924) tarihli Bursa Valisine bir mahkûmun neden hala affedilmediğine ilişkin mektubundan alınmıştır, Albay Kasap Osman valiye yazdığı mektubunda: “Alay (172) kumandanı iken o hakir görülen katil amidlerden 101 senelikleri Zabit, 15 senelikleri Çavuş, 10 senelikleri onbaşı, beş senelikleri nefer tayin etmek suretiyle tevsian müfrezeler teşkil ve gaye-i milliye hizmet ve fedakarlıkları sayesinde Konya, Bolu, Yozgat ve Manyas(ın) küçük ve büyük bilcümle isyanlarını itfada bu hakimlerin hizmeti ile amal-i milliyeyi istihsale muvaffak olduk”[4] sözleriyle mücrimlerin nelere kadir olduğunu ifade etmektedir.

Milli Mücadelenin Teşkilat-ı Mahsusa geleneğinden gelen bir diğer önderi olan Çerkes Ethem Bey, hatıralarında mahkûmları cezaevinden salıvererek bir tabur oluşturduğunu ifade ediyor; “Kütahya ve buraya bağlı yerlerde bulunan hapisanelerde yatan mahkûmların bir hayli yekûn tuttuğunu mutasarrıfla konuşurken öğrenmiştim. Bunlardan faydalanmayı düşündüm, kendilerine haber yolladım, bazı şartlar ileri sürdüm. Bunlardan dört yüz kadar cürüm sahibini ertesi gün serbest bıraktırdım. Hepsini Kütahya’da topladım. Kendilerine silah, cephane, verdim... Kumandan olarak da tecrübeli kumandanlarımdan Teselyalı Hafız Beyi tayin ettim... Bunlara vadim düşmanla fedakâra ne savaştıkları takdirde en yakın ve müsait zamanda geri kalan mahkûmiyet müddetlerini af ettirmektir.”[5] Ethem Bey bu tabura en tecrübeli komutanı olarak atadığı Hafız Bey eniştesidir.

Ahmet Refik’in İttihat Terakki döneminde istihdam edilen çetelere ilişkin sözleri ibret vericidir: “harbin bidayetinde Anadolu’ya İstanbul’dan bir çok çeteler gönderilmişti. Bu çeteler, mahbesten çıkarılan katillerden ve hırsızlardan mürekkepdî. Bunlar Harbiye

Nezareti meydanında bir hafta talim görürler[6], Teşkilat-ı Mahsusa marifetiyle Kafkas hududuna gönderilirlerdi. Ermeni mezaliminde en büyük cinayetleri bu çeteler ika'ettiler"[7]. Sözleri o günlerin canlı tanığına aittir.

Ermeni soykırımında önemli roller üslenen Teşkilat-ı Mahsusa çetelerinin teşkiline ilişkin Falih Rıfkı Atay anılarında : "Birisi bana Merkeziuumumi'nin sivil çeteler yaptığını, bu çetelere *bildiklerimizin*[8] kumanda ettiğini, gidip doktor Nazımın görmekliğimi söyledi. Sivil Askerliği tercih ediyordum. Hafta arası talimden sonra Merkeziuumumi'ye gittim.Doktor Nazım bekleme odasına geldi; istediğimi kendisine anlattım. Yüzüme baktı güldü: *Biz çetelere hapishanelerden adam alıyoruz dedi senin gibi genç arkadaşların yeri orası değildir*. Bu katiller ordusundan bir şey anlamadım... Tersyüzü gene harbiye mektebine döndüm".[9]

Teşkilat-ı Mahsusa çetelerinden önce Abdülhamit döneminde Ahmet Paşa, "Çerkesler, Kürtler ve Türklerden oluşan özel *değnekçi* taburları oluşturmuştu. Bunlar ihtiyaç halinde şehirlerdeki savunmasız Hıristiyan ahaliye baskı yapmakla yükümlüydüler. Bir dizi şehirde Ermeni katliamını doğrudan örgütleyenlerden biri Ahmet Paşanın göreve aldığı Çerkeslerden yardımcısı ve sonraları da hafiye teşkilatının başına geçen Çerkes Ziya Bey'di".[10] Hamit dönemindeki Ermeni kırımlarında Hamidiye Alayları yanında bu değnekçi taburlarından da yararlanılmıştır. Değnekçi Taburları Bir anlamda Teşkilat-ı Mahsusa çetelerinin öncülleri sayılabilirler.

Darülharb-e gidecek Eşhas Hakkında Takibat ve Mücazatın Teciline Dair Kanun-u Muvakkat ile salıverilen şahısların marifetleriyle Anadolu'da Ahmet Refik'in deyimiyle "kan gövdeyi götürüyordu".[11]

Mete Tunçay: "İlginç bir nokta, bu geçici yasa uyarınca, haklarında koğuşturmanın sürdürülmesi ya da cezanın çektirilmesi ertelenerek Birinci Dünya Savaşında Osmanlı ordusunda kullanılan kişiler için, Birinci TBMM 'nın bir af çıkarmış Olmasıdır"[12]

Darülharpte hüsn-ü hizmet ve yararlık ibraz eden mahkuminin müddet-i mahkumelerinin affı'na dair 14 Temmuz 1337(1921) tarih ve 135 sayılı kanun ilk meclisin ilk icraatları arasında olması konunun ehemmiyeti ile ilgilidir. Daha sonra 19 Teşrinsani (Kasım) 1339 (1923) tarih ve 372 numaralı kanunla tazelenmiş, 17 Teşrinsani 1340 (1924) tarih ve 51 sayılı tefsire göre 372 numaralı kanun kuva-yı milliyecilerin yanı sıra nizami ordu mensupları da kapsama alınmıştır[13].

Kuva-yı milliye komutanları bu kanuna dayanarak kurtulmalık belgeleri dağıttığını anlıyoruz ,bunlardan, “[Keskinli] Rıza bey vaktiyle kendi müfrezesinde çarpışan 60-70 kişiye ve bu arada, Keskin yöresinden 16 eşkiyaya da kurtulmalık belgeler vermiştir”[14] Rıza Beyin tasfiyesinde bu argüman kullanılarak İstiklal Mahkemesince idamına karar verilmiştir. Rıza Bey Kırmızı-yeşil istiklal madalyası sahibi olup ikinci dönemde meclis dışında kalmıştı.

Meclis ilk günlerinde gündemine bu konuyu niye almıştır? Çünkü Milli Mücadeleye Anadolu halkı iştirak etmemektedir. Silaha sarılanlar el koydukları Rum ve Ermeni Mülklerini aslanlar gibi müdafaa eden yeni türedi eşraftır. Yoksul Anadolu halkının uzun savaş yıllarından kaybedeceği bir şeyi kalmamıştır. Para zenginlerden can diğerlerinden olunca çeteleri örgütlemek kolay olmuştur. “Orduyu kurmak için asker alıyoruz, sabahleyin giydiriyoruz, teçhiz ediyoruz, silahlandırıyoruz, akşam üzeri hepsi gidiyorlar.”[15] Sözleriyle İsmet İnönü o günlerin atmosferini anlatmasının yanında ; “[B]izi güç vaziyetlere sokan husus, bir muntazam ordu kurabilmek için halkla ordu arasındaki ruhi rabıtaı teçhiz edemeyişimizdir”[16] sözleri ile ifade edilen halkla aralarındaki ilişkisizliğin itirafıdır. İnönü daha da ileri giderek “*bana bakın kimse işitmesin, Millet düşmanımızdır*” sözleri paşaların içinde buldukları ruh halini dile getirmektedir”[17].

Aynı itiraf Fevzi Çakmak'ta da vardır: “Efendiler, Biz orduyu değil milleti giydiriyoruz. Elbiseyi alan üç gün sonra firar ediyor.”[18] Halkla aradaki uzaklık daha sonra istiklal Mahkemelerinin terör ortamıyla zoraki tesis edilecektir! Halkın iştirak etmek istemediği mücadelenin çeteler eliyle yürütülme zorunluluğu çetelerin teşkiline dair yasanın yeniden

ele alınmasını gerektirmiş Milli Mücadelenin ilk meclisinin ivedi maddelerinden birini oluşturmuştur.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın çeteleriyle palazlandırılan yeni türedi eşraf ve zenginlerin el koydukları mülkleri yine Teşkilat-ı Mahsusa'cılar tarafından savunulmaktadır. Özellikle milliyetçi direnişin ya da Milliyetçi hareketin tasfiye edilen Gayrimüslimlerin yoğun olduğu bölgelerde öne çıkması anlamlıdır. Tasfiye edilenlerin geri dönüş korkusu ile itilaf devletleri tarafından cezalandırılma korkusu (Malta fobisi) milliyetçi direnişin ana eksenini oluşturmaktadır.

Kısaca değindiğimiz bazı *yasal ! birimler* ve yöntemler günümüzdene kadar tanıdık gelmektedir. Bize bu yüzler hiç de yabancı değiller: Susurluk çeteleri, Yüksekova çeteleri, Şemdinli çeteleri, ülkücü çeteleri, korucu çeteleri, itirafçı çeteleri... örgütsel olarak, Çatlılar, Ağcalar, Erseverler, Abdülkadir Aygenler... de kişiler olarak bir geleneğin mirasçılarıdır. İhtiyaç anında derhal her zaman ve her yerde...

---

[1] “Abdülhamit çözümü, bölge aşiretlerini Hamidiye Alayları şeklinde resmi bir sıfatla örgütleyip silahlandırmada buldu” Orhan Koloğlu Ermeni Olayında Kim, Ne Kadar Sorumlu? SDD sayı 19 s 73

[2] Geçici yasa 19 Şubat 1330 (1915) tarihlidir

[3] Mete Tunçay Çağdaş Türkiye Son Beş Yılda Ermeni Sorununu Nasıl Tartıştı?www.gelawej.com

[4] Tunçay Mete Eleştirel Tarih Yazıları Liberte Y. 2005 s 111

[5] Çerkes Ethem Hatıralarım Dünya Y. 1962 s 82-83

[6] Mahkumların eğitiminden Harbiye Ordu Dairesi Reis Vekili Behiç (Erkin) sorumludur, Behiç Erkin Kemalist dönemde Bayındırlık Bakanlığına kadar yükselmiştir

[7] Ahmet Refik İki Komite İki Kıtal Kebikeç Y 1994 s 27

[8] Altını ben çizdim, çete yöneticileri demek ki resmidir ve herkesçe alenen bilinmektedir

[9] Atay Falih Rıfkı Zeytindağı Remzi Kitabevi s 35-36

[10] Osmanlı İmparatorluğu ve Kemalist Türkiye'nin Devlet-İktidar Sisteminde ÇERKESLER Arsen Avagyan Çev. Ludmilla Denisenko Belge Y. s 100

[11] Ahmet Refik İki Komite... s 27

[12] Tunçay Mete Eleştirel Tarih... s 114

[13] Tunçay Mete Eleştirel Tarih... s 115

[14] Tunçay Mete Eleştirel Tarih ... s 118

[15] İnönü İsmet, Hartalar 1 Bilgi Y. 1985 s 212

[16] İnönü Hatıralar 1 s226

[17] Avcıoğlu Doğan, Milli Kurtuluş Tarihi c 3 s 912 aktaran Cilasun Emrah Baki İlk Selam Çerkes Ethem Belge y.2004 s 46

[18] Uzun Cem Yedi Düvele Karşı Mücadele, Resmi Tarih Tartışmaları 2 Ed Fikret Başkaya Özgür Üniversite Y. 2006 s 47

